

POVIJESNE POTEŠKOĆE I ZAKONSKE NEPRAVILNOSTI SUDSKOG POSTUPKA PROTIV ISUSA

Dr. Stipe JURIĆ (Rim)

1. Uvodno slovo

Novozavjetni izvještaji o postupku protiv Isusa su veoma složeni i neujednačeni. Mnogi podaci su zapleteni, uz to sadrže ne male povijesne poteškoće. Da stvar bude teža i kompliciranija, sâmo odvijanje procesa je prepuno sudskih i zakonskih proturječnosti. Ti su problemi, rekli bismo, od samoga početka pretresani i živahno raspravljani. I danas se o njima govori i piše. Da bi se uvjerali u svu složenost problema i zamršenost detaljâ, odlučili smo i mi latiti se posla i o tome nešto podrobnije kazati, sa željom da na njih ukažemo i pokušamo neke od njih pojasniti, ne težeći i ne ističući pravo da ih razmrsimo, jer to je ne samo veoma teško nego i nemoguće.

U našem članku ćemo najprije nešto više kazati o židovskome Velikom vijeću u vrijeme rimskih upravitelja u Judeji, jasnije rečeno, o njegovim funkcijama i kompetentnosti izricanja i izvršavanja najtežih presuda. Problem je veoma velik i, možemo slobodno kazati, nerješiv. S povijesnog stajališta ništa nije jasno i sigurno.

Zatim ćemo ukazati na neke zakonske anomalije u čitavome toku suđenja, od uhićenja pa sve do izvršenja smrtne presude, o kojemu izvještavaju evanđelisti. Naime, te su neregularnosti, o kojima ćemo svojedobno opširnije govoriti, tako velike da ih ne možemo ne zamijetiti. K tome još, čine nam veće ili manje poteškoće, što zavisi od toga kako pristupamo izvještajima i kako poimamo Isusov proces; da li kao pravni postupak u punome smislu riječi ili pak kao neslužbeni proces koji se zbio mimo svih postojećih pravila i zakona. Drugim riječima, te nepravilnosti su zanemarive i nevažne u slučaju da je Isusovo suđenje bilo ilegalno i na brzu ruku, odnosno one su odveć velike i veoma važne ako je postupak protiv Isusa bio doista sudski postupak sa svim pravnim procedurama. Te nepravilnosti posebno postaju čudne i neshvatljive kada imamo na pameti pretjeranu minucioznost i pedantnost židovskih vjerskih vođa i zakonskih strukovnjaka s obzirom na tumačenje, primjenjivanje i opsluživanje Tore, koja je bila vjerski i civilni zakon židovske zajednice, zakonik koji je čuvao i hranio židovsku svijest. Tora, barem kako su je poimali eksperti farizejskoga kalupa, ticala se svake točke ljudskoga života, zauzimala važno mjesto

u svakom času i na svakom mjestu u životu Židovâ. Zakon je ispunjao egzistenciju pobožnih pravovjernih Židova, prožimao njihovu vjeru, etiku, fizički život, čak i praznovjerje. Ništa što pripada čovjeku nije bilo neobuhvaćeno Torom. Ona je nadahnjivala svakodnevnicu, i bez nje je dan bio nezamisliv, odnosno sličio je hrani bez soka i sočnosti. Ukratko, Zakon je bio zadovoljstvo i blagoslov.

Sve ovo nam je potrebno da bismo na kraju mogli stati u kraj pitanju koje nam se više puta nametnulo čitajući evandeoske izvještaje o Isusovu suđenju, osudi i smrti na križu, a uz to više puta postavilo i od drugih: Tko je zapravo osudio Isusa, židovski glavari ili rimski upravitelj? Mi već sada pretpostavljamo, a to ćemo nastojati pokazati u članku, da su Isusa osudile židovske i rimske vlasti zajedno, i to po unaprijed dogovorenoj odluci, poslije duže ili kraće međusobne suradnje na obostranu korist i zadovoljstvo.

2. Rimska uprava u Judeji

Poslije smrti Heroda Velikog (4. g. pr. Kr.), koji je bio rimski kralj saveznik (*rex socius*), August je razdijelio teritorij svoga velikog kraljevstva među svojim sinovima. Arhelaj je bio etnarh – ne kralj kako je to njegov otac želio – Judeje, Samarije i Idumeje. Bio je ozloglašen (usp. Mt 2,22), pa je 6. g. po Kr. pozvan u Rim na odgovornost i konačno svrgnut i prognan u Viennu u Galiji. Druga dvojica su bili četverovlasnici (tetrarsi): Antipa – od 4. pr. Kr. do 39. po Kr. – Galileje i Pereje, te Filip – od 4. pr. Kr. do 34. po Kr. – Itureje, Trahonitide, Gaulantide, Bataneje i Auranitide, područja koje su uglavnom nastavali samo pogani.

2.1. Poncije Pilat, upravitelj Judeje i sudac Isusov

Pošto je Arhelaj bio svrgnut 6. po Kr, njegov bivši teritorij, kasnije čitava Palestina, ulazi u sastavni dio rimske provincije Sirije. Nije riječ o inkorporaciji u strogom smislu riječi, a još manje o jednostavnoj aneksiji, nego više o vanjskom podređeničkom priključenju ili poretku po rangu.¹ To potvrđuje i činjenica da je Judeja, unatoč pripojenju Siriji, imala svoga vlastitog upravitelja, konjaničkog ranga,² koji je bio samo u nekoj mjeri podložen carskome legatu (*legatus Augusti pro praetore*) u Siriji.

U vrijeme Augusta i Tiberija uvriježeni naslov za upravitelja konjaničkog ranga u Judeji, Egiptu i drugdje bio je *praefectus (éparchos)*.³ Jedan natpis otkriven u Cezareji 1961. pokazuje da je to bio službeni naziv Pilatov dok je bio upravitelj u Judeji: TIBERIUM PONTIUS PILATUS PRAEFECTUS IU-

¹ Je li Judeja bila samo formalno pripojena Siriji ili stvarno inkorporirana, tj. u smislu potpune aneksije, kako to stoji kod J. Flavija, *Antiquitates Judaicae*, XVIII,2: *prosthēkē tēs Syrtas*. O tome usp. E. Schürer, *The History of the Jewish people in the age of Jesus Christ*, I, str. 360s.

² »Arhelajov teritorij bio je sada sveden na provinciju, a Koponije, Rimljanin konjaničkog reda, poslan za prokuratora (*epítropos*), *Bellum Judaicum*, II,117; kao i drugi tekst J. Flavija: »Koponije... čovjek konjaničkog ranga, bijaše imenovan upraviteljem (*hēgēsómenos*) nad Židovima s punom vlašću«, *Ant.*, XVIII,2.

³ Usp. O. Hirschfeld, *Die Keiserlichen Verwaltungsbeamten*,²1905, str. 384ss; A.H. M. Jones, *Studies in Roman Government and Law*, Oxford 1960, str. 115–125.

DAEAE.⁴ Uskoro međutim, od Klaudija pa dalje, upravitelj će imati naslov *procurator* (*epítropos*). Razlika je samo u imenu. Inače, glede financija, vojske i sudstva razlika nije postojala. Upravo zbog toga naši izvori veoma rijetko prave razliku u svojim naznakama naslovâ.⁵

Je li to bilo slijepom srećom ili slučajem, je li to čast ili nesreća, ili možda oboje, činjenica je da su Pilatovo puno ime i prezime ušli u oba vjerovanja, apostolsko i nicejsko: »Mučen pod Poncijem Pilatom«, »Raspet također za nas pod Poncijem Pilatom«. Zahvaljujući upravo toj slijepoj sreći ili slučajnosti, nastala je poznata izreka: »Dospjeti (ili naći se) kao Pilat u Vjerovanje«.

Iako je on za većinu kršćana uvijek bio i ostao slabić i kukavičan čovjek u Isusovu suđenju i osudi na razapinjanje 30. po Kr, ipak je zbog kojekakvih apologetskih životnih potreba prve Crkve Pilat dobio prolaznu, čak dobru ocjenu od prvih kršćana.⁶ Zasigurno, Pilat nije bio tako blag i obziran prema Isusu kao što je oslikan u novozavjetnim spisima (npr. Dj 3,13; 4,27; 13,28; 1 Tim 6,13; itd.). Isto tako ni njegovo uvrštenje u Credo nije puka slučajnost kako se to na prvi pogled čini i misli. Kao vojni vrhovnik i vrhovni sudac Pilat je bio, ako je vjerovati židovskim izvorima, sve drugo samo ne blag i human čovjek. Za svoje podanike imao je istinski prezir, provocirao ih je i izazivao. Ništa nije poduzeo niti učinio da bi stekao poštovanje i simpatije masa. Naprotiv, učinio je sve da ih povrijedi, potcijeni i omalovaži. Iskoristio je svaku priliku da ih bocne i raspali. Jednoć, pošto ih je razdražio i razljutio, nalazio je načina da ih umiri, naravno, opresivnim mjerama, uzrokujući tako krvava nasilja. Ako se ičim istaknuo, onda zasigurno zulumom i tiraniziranjem. Od samoga početka zamjerio se svima svojim podbadaanjima, napose stanovnicima Jeruzalema. Radi toga je bio nepopularan, neugledan, nepoštovan i neuvažavan. Filon mu, osim grubosti, torture, strahovitih nasilja i bezbrojnih bezrazložnih pogubljenja, predbacuje ucjenjivanje, naplaćivanje

⁴ A. Frova, *Iscrizione di Ponzio Pilato a Cesarea*, u *Rendiconti dell' Istituto Lombardo di Scienze e Lettere* 95 (1961) 419–434; A. Calderini, *L'inscription de Ponce Pilate à Cesarée*, u *BTS* 57 (1963) 8–18.

⁵ Filon upotrebljava *epítropos* čak za prefekta Egipta (*Leg.*, XX, 132; *In Flaccum*, XIX, 163). J. Flavije po pravilu označuje upravitelja Judeje s naslovom *epítropos* (*Bell.*, II, 117, 196, 220 [dok istodobno u paralelnom tekstu *Ant.*, XIX, 363 naziva ga *éparchos*], *Ant.*, XX, 14). Ponekad J. Flavije upotrebljava *éparchos* (*Bell.*, VI, 303, 305; *Ant.*, XVIII, 33; XIX, 363; XX, 197), odnosno *hégemôn* (*Ant.*, XVIII, 55), kao i druge naslove: *hégésómenos* (*Ant.*, XVIII, 2), *prostésómenos* (*Ant.*, XX, 137), *epimelētēs* (*Ant.*, XVIII, 89), *hippárchēs* (*Ant.*, XVIII, 237). U NZ ponajviše dolazi termin *hégemôn* (Mt 27, 2. 11. 14. 15. 21. 27; 28, 14; Lk 3, 1; 20, 20; Dj 23, 24. 26. 33; 24, 1. 10; 26, 30), što odgovara lat. terminu *praeses*, koji je bio više-manje glavni i redoviti titul što se striktno davao upraviteljima senatorskog ranga (*Dig.*, I, 18, 1). Tacit upotrebljava termin *procurator* bez razlike da li govori o Pilatu (26–36. po. Kr.) ili o Kumanu (48–52. po. Kr.) odnosno Feliksu (52–60. po. Kr.) (*Annales*, XV, 44, 4; 54, 4).

⁶ Kako se kršćanstvo širilo po rimskome carstvu, tako je Pilat dobivao na važnosti. Apokrifni ga spisi opisuju kao onoga koji je sve poduzeo da spasi Isusa, ali su njegova nastojanja bila uzaludna zbog bijesa Židova. O tome usp.: M. Erbetta, *Gli Atti di Pilato o il Vangelo di Nicodemo*, u »Gli Apocrifi del Nuovo Testamento«, I/2, Casale 1981, str. 241–244; E. Hennecke, *New Testament Apocrypha*, I, London 1963, str. 444–484; M. R. James, *The Apocryphal New Testament*, Oxford 1924 (pretisk. 1966, str. 94–145. Tertulijan govori o Pilatu u vrijeme Isusova suđenja kao o potajnom kršćaninu: »Et ipse iam pro sua conscientia Christianus«, *Apologeticus adversus gentes pro christianis*, 21, PL I, J. P. Migne, Paris 1878, stup. 461. U koptskoj monofizitskoj Crkvi Pilat se slavi kao svetac od početka te Crkve pa sve do naših dana.

novčanih kazni, krađe i otimačine (*De Legatione ad Gaium*, XXXVIII, 302). Na kraju, kao što bijaše za očekivati, postao je žrtvom svoga lošeg upravljanja.

Ta spomenuta Pilatova odlučnost, samovolja i okrutnost u potpunoj su suprotnosti s karakterom i ulogom koju je on igrao u sudskoj raspravi prigodom Isusova suđenja, gdje se pokazao slabićem i neodlučnim čovjekom koji nastupa kukavički. Praktički, prema evanđeljima, osobito prema Luki, umjesto strahovladara imamo čovjeka savitljivu poput trske koji savija vrat pred povicima svjetine. Je li to bilo zbog straha od Židova koji su se sve češće žalili na njegovu bezobzirnost i okrutnost, šaljući protiv njega pritužbe u Rim? Je li bila posrijedi osebjnost predaje i obzirnost prema rimskim vlastima radi čega je Pilat u očima evanđelista posve druga osoba nego što je prikazuju židovski izvori? Je li kolebljivi i radije naklonjeni stav Pilata prema Isusu bio namjerna i promišljena gesta Pilatova da se zamjeri Židovima, jedanput više? Pokušat ćemo sve to osvijetliti u toku našega članka.

U svakom slučaju, već sada možemo pouzdano kazati da nijedan izvještaj ne možemo uzeti zdravo za gotovo i jednostrano. Svakako, Pilata ne treba doživjeti kao veoma humana suca. Radije treba kroz njegovu humanost, što ju je bio iskazao prema Isusu, prozreti njegovu mržnju prema Židovima. Ne samo da im je i u toj prilici išao uz kosu nego im je htio još jednom dati do znanja da ne želi biti u njihovim rukama. Zacijelo mu nije bila na duši Isusova nedužnost koju je toliko isticao i nastojao staviti u prvi plan, većma se htio još jednom poigrati s razbješnelom masom. Uostalom, slično kao i u slučaju zavjetnih ploča i grbova s carevom slikom i potpisom, što ih je bio postavio na vanjske zidove Herodove palače, ne toliko da bi izrazio svoju odanost i čast prema caru Tiberiju koliko pak da tom gestom ozlovolji i raspali Jeruzalemcu (usp. Filon, *Leg.*, XXXVIII, 209).

Međutim, valja biti pravedan i prema protivniku; treba odati priznanje Pilatu u onome u čemu ga on zaslužuje, jer ni đavao nije tako crn kao što ga svijet obično zamišlja i prikazuje. Iako je Pilat upravljao malom rimskom provincijom, ipak je njegovo ime ostalo zapisano u povijesti velikim slovima, ponajviše zahvaljujući sreći ili nesreći da je Isusa sudio i osudio na smrt, dok su drugi upravitelji, bilo to u Judeji ili u drugim važnijim rimskim provincijama, ostali u zaboravu. Unatoč istini da je bio mutan i okrutan upravitelj, ta njegova nedorečenost, nejasnoća i surovost bacaju samo ljagu na njegovu osobu; međutim, sve to ne umanjuje i ne odstranjuje njegovu veličinu kao namjesnika. Pilat je po svoj prilici bio, ako li ne najsposobniji i najveći, onda sigurno jedan od najsposobnijih upravitelja koje je Rim poslao u Judeju. Relativno dosta dugi period njegova upravljanja dokazuje njegovu sposobnost i potvrđuje njegovu veličinu. Isto tako je točno da nije posve zaboravio svoje podanike ni njihove interese. Iako ga J. Flavije kojemu je on bio odveć mrzak, nije volio, zabilježio je neke pothvate što ih je Pilat učinio u korist narodu, kao što je bila npr. izgradnja vodovoda u Jeruzalemu (*Bell*, II, 175; *Ant*, 18,60). Najveća slabost ovog namjesnika Judeje i suca Isusova bila je ta što nije imao razumijevanja prema učenju, životu i radu svćenstvom vodene teokracije niti je imao strpljivosti s narodom. Osobito nije poštivao njihove običaje. Inače, općenito gledano, rimski upravitelji, pridržavajući se stare norme Rima, obično su poštivali narodne običaje i vjerske propise, a uz to se nisu miješali u privatne stvari Židova.

2.2. Veliko vijeće pod rimskim namjesništvom

Iako su Židovi pod prokuratorima imali veći prostor za upravljanje i vođenje poslova na svoj vlastiti način nego što su ga imali pod kraljem i apsolutnim despotom Herodom Velikom (37–4. pr. Kr.), ipak njihovo najviše upravno tijelo ili Veliko vijeće⁷ po svemu sudeći nije posjedovalo vrhovnu vlast. Sinedrij je naime mogao donositi odluke o vjerskim pitanjima i bio je ovlašten raspravljati o najtežim slučajevima, vjerojatno čak i izricati formalno najteže presude, međutim, čini se da je odobrenje i izvršenje te smrtne kazne, tzv. *ius gladii et aggratianti* (pravo mača i pomilovanja, tj. pravo života i smrti) u onodobnoj Palestini spadalo u nadležnost rimskog namjesnika koji je, osim što je mogao raspolagati s vojskom⁸ te postavljati i skidati velikog svećenika⁹, bio i vrhovni sudac. Prema J. Flaviju, *Ant.*, XVIII, 2, car August je obdario Koponija, prvoga judejskog upravitelja (6–9. po Kr.) »vrhovnom vlašću« (*hēgēsómenos Iudáíōn tēi epí pāsín exusíai*), uključujući vlast izricanja i izvršenja smrtne kazne (*méchri tū ktéinein labòn parà Káisaros exusían*) (*Bell.*, II, 117). Slučaj Stjepana (Dj 7,54ss) je ilegalna kaznena pravda svjetine koju rimske vlasti nisu mogle uvijek spriječiti.

Zahvaljujući svim tim ovlaštenjima, rimski je prokurator bio neovisan te je mogao postupati mimo Sinedrija. Čak je mogao, ukoliko je imao dvojbi, nadgle-

⁷ Sinedrij (gr. *synédriōn*, Vg. *conventus magnus*) je najviše židovsko upravno tijelo novozavjetnog doba. Njegov postanak je novijeg datuma, po svemu sudeći ne prije makabejske krize koja je duboko potresla židovstvo. Unatoč djelomičnoj sličnosti s Mojsijevom uredbom starješina, odnosno plemenskih dostojanstvenika iz najstarije izraelske povijesti, Sinedrij nije nikakva božanska institucija nego radije upravna ustanova po uzoru na oblik vladanja i upravne sustave velikih gradova helenističkog razdoblja. To Veliko vijeće bilo je sastavljeno od velikog svećenika koji je sazivao i predsjedavao (usp. Mk 14,53; Dj 24,1; J. Flavije, *Ant.*, XX, 197–203) skupu od 70 članova, u spomen sedamdesetočlane skupštine izraelskih starješina Mojsijeva doba (usp. Izl 24,1.9). Pripadali su trima staležima. Svećenička aristokracija saducejskih nazora (bivši veliki svećenici i članovi njihovih obitelji, zatim obični svećenici i svećenički odličnici) sačinjavali su prvu skupinu. Drugu je skupinu činila laička aristokracija (starješine i zastupnici uglednih laičkih obitelji) koja je bila također saducejskog kalupa. Treća je skupina bila sastavljena od pismoznanaca ili književnika farizejskog usmjerenja koji su bili veoma utjecajni zahvaljujući visokoj teološkoj i pravnoj naobrazbi. Iako su brojevano bili u manjini, ipak je njihova popularnost kod naroda i juridička kompetentnost činila da su njihove odluke i mišljenja prevladavali nad onima iz saducejskog kruga. Ova podvojenost Sinedrija je dobrodošla Pavlu kad je bio izveden na sud. U trenutku prepirke i velike vike između farizeja i saduceja, Pavla su odveli natrag u vojarnu (usp. Dj 22,30–23,10).

⁸ Upravitelj je bio ne samo vrhovnik Provincije već i vrhovni vojni zapovjednik. U tom svojstvu je imao na raspolaganju čete vojske, tzv. *auxilia*, nešto više od 5 tisuća ljudi (5 kohorti pješadije i 1 ala). Te, rekli bismo, pomoćne trupe bile su sastavljene od ljudi iz Provincija koji nisu imali rimsko građanstvo (Samarjanci, Sirijci, Grci, itd.), za razliku od rimskih legija čiji su pripadnici novačeni od rimskih građana (*cives romani*) i koje su se nalazile u Siriji. Uživajući stari privilegij, Židovi su bili oslobođeni vojske. Četiri kohorte su imale stalno sjedište u Cezareji na moru i drugim utvrdama, dok je jedna boravila u tvrđavi Antoniji na sjeverozapadnoj strani hramskog trga, gdje se nalazila rimska vojarna s posadom (vojnici i stotnici). Ta četa sa zapovjednikom bila je zadužena da stalno nadzire hramski trg (usp. Dj 21,31–36; 22,24), kako bi u bilo koje doba bili pripravnici i mogli spriječiti vrenje i pobunu. Prigodom većih blagdana, posebice u vrijeme Pashe, u Antoniji su boravile dvije kohorte kao mjera opreza i pojačanje za predusretanje nemirā i neželjenih događaja.

⁹ J. Flavije, *Ant.*, XVIII, 33–34; XX, 197–198.

dati Veliko vijeće i provjeravati prosuđivanja i postupke vijećnika, kako bi se uvjerio u zasnovanost optužaba i valjanost presuda (usp. Dj 22,30; 23, 26–30).

Budući da je donošenje smrtne presude i njeno izvršenje bez odobrenja rimske vlasti veoma prijeporno pitanje, mi ćemo se na tome pitanju malo duže zadržati.¹⁰ Drugim riječima kazano, pokušat ćemo rasvijetliti smisao evanđeoskog teksta: »Nama nije dopušteno nikoga ubiti!« (Iv 18,31b); da li se on odnosi na nemjerodavnost Velikog vijeća u donošenju smrtne presude, da li na njegovu nadležnost razmatranja i donošenja najteže presude, koju je onda trebao opuno-moćiti rimski upravitelj, ili eventualno na neki posebni židovski propis koji je napućivao i preporučivao izbjegavanje smrtne kazne, što je bilo vjerojatnije.

Za sada, općenito govoreći, možemo zasigurno ustvrditi da je unutrašnje društveno–juridičko ustrojstvo Izraela u Isusovo vrijeme, točnije kazano rimske provincije Judeje, bilo u rukama Velikog vijeća (usp. Mt 5,22; Mk 14,55; Iv 11,47; Dj 4,15; 22,30; itd.). Pod rimskim namjesništvom Sinedrij je mogao donositi odluke o problemima i pitanjima nepolitičke naravi, što znači striktno iz oblasti religije i običnog svakodnevnoga građanskog života. Trajanje mandata velikog svećenika kao njegova predstojnika i sazivača zavisilo je o njegovoj političkoj »podobnosti«, odnosno o neuplitanju u pitanja političke naravi i o stanovitim protuuslugama koje je morao davati rimskoj vlasti. Budući da su Židovi imali samo jedan zakon, nadležnost Sinedrija priznata od rimske vlasti, prema tome, odnosila se na prekršaje glede Tore. Kako bi što bolje bdjelo nad Zakonom i javnim redom, Veliko vijeće je imalo na raspolaganju vlastito redarstvo, kao i četu hramske straže koja se brinula o normalnom odvijanju kulturnog života u hramu. Redarstvo je po potrebi interveniralo i uhićivalo prekršitelje Zakona i narušavatelje javnoga reda (usp. Mt 26,47.50, 55.57; Mk 14,43.49; Lk 22,4.52.63; Iv 18,3.12).

2.3. Isusova osuda na smrt u svjetlu krivičnog zakonodavstva i sudske prakse u rimskim provincijama

U nastavku našega članka govorit ćemo o kriminalnim sudovima i procesima u rimskim provincijama. Najprije ćemo općenito nešto reći o zakonskom položaju i funkcijama lokalnih sudova u Egiptu, da bismo se zatim zadržali i podrobnije obradili problem izricanja i izvršenja najteže kazne u Judeji. Razmatrajući konkretni slučaj što se zbilo u to vrijeme u Jeruzalemu, tj. Isusovo pogubljenje razapinjanjem, pokušat ćemo dati odgovor na nekoliko pitanja koja su vezana uz Isusovu osudu na smrt i razapinjanje na križ: da li se u 1. st. po Kr. u Judeji prakticiralo razapinjanje na križ? Tko je donio i odobrio Isusovu osudu na smrt i razapinjanje, židovske ili rimske vlasti?

¹⁰ O tome i Sinedriju općenito usp.: A. Büchler, *Das Synedrion in Jerusalem und das grosse Beth-Din in der Quaderkammer des jerusalemischen Tempels*, (IXes Jahresbericht der israelitisch–theologischen Lehranstalt in Wien), Wien 1902; id., *Die Todesstrafen der Bibel und der jüdisch-nachbiblischen Zeit*, u »Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums«, svez. 50, Berlin 1906, str. 539–562; 664–706; F. Büchsel, *Die Blutgerichtsbarkeit des Synedriens*, u ZNW 30 (1931) 202–210; id., *Noch einmal: Zur Blutgerichtsbarkeit des Synedriens*, u ZNW 33 (1934) 84–87; T.A. Burkill, *Sanhedrin*, u IDB, IV, Nashville 1962, str. 214–218; id., *The Competence of the Sanhedrin*, u *Vigiliae Christianae* 10 (1956) 80–96; S.B.Hoenig, *The Great Sanhedrin*, Philadelphia 1953; A. Robert–A. Tricot, *Initiation Biblique*, Paris 1954, str. 725.745s.

Ova se pitanja nameću svakome tko malo bolje prouči evanđeoske izvještaje o Isusovu suđenju. S jedne strane dobiva se dojam da je židovsko Veliko vijeće osudilo Isusa na smrt zbog hule ili nekoga drugog prijestupa po židovskom zakonu, ali pošto nije imalo vrhovnu vlast da tu smrtnu presudu provede u djelo, Sinedrijeva presuda je trebala odobrenje rimske vlasti, tj. carskoga namjesnika koji ju je opunomoćio. Ova postavka međutim nailazi na poteškoću koja nije nimalo mala: ako je rimski magistrat samo ratificirao presudu koju je prije toga židovski vrhovni sud, tj. Sinedrij bio donio, zašto je ta najteža kazna realizirana razapinjanjem? Drugačije formulirana primjedba glasi: zašto Isusova smrtna presuda, izrečena od Sinedrija i potom potvrđena od rimskog upravitelja, nije izvršena na način primjeren židovskom kaznenom zakonu, tj. kamenovanjem?

Da bi zaobišli primjedbu i poduprli povijesni karakter evanđeoskih izvještaja, tj. da bi obranili tezu o izricanju smrtno osude Isusu od strane Velikog vijeća a ne od rimskog upravitelja koji je već donešenu odluku samo potvrdio, neki egzegeti pokušavaju dokazati i pokazati da je razapinjanje bilo ustaljeni način izvršenja smrtno kazne među Židovima.¹¹

2.3.1. Sinedrij i mjesni sudovi u susjednoj rimskoj provinciji Egiptu

Opće je načelo Rima bilo ne dokidati mjesne sudove, kako bi se lokalni problemi rješavali koliko je više bilo moguće putem domaćeg zakona. Općenito govoreći, Rimljani su davali domaćim sudovima priličnu širinu djelovanja, napose glede vjerskih i drugih narodnih običaja i propisa. U ranom periodu rimskoga carstva, vjerojatno još u vrijeme cara Augusta, provincija Egipat bila je podijeljena u tri sudske oblasti, čija je sjedišta upravitelj čitave provincije, kao izravni predstavnik cara, običavao posjetiti jednom godišnje radi inspekcije rada trojice vršitelja sudske vlasti (*epistratēgōi*). Ti oblasni suci zavisili su od upravitelja provincije i od njega dobivali ovlaštenja, bilo da se radilo o upravljanju spomenutim oblastima ili o sudskim dužnostima. Budući da ih je postavljao car i da su morali biti rimski građani visokoga položaja, to njihovo izravno imenovanje iz Rima ukazuje bjelodano na to kako je carska uprava osjećala potrebu da zadrži kriminalno sudstvo i sve druge ovlasti vezane za sudstvo u svojim rukama. Tri gore spomenute oblasti bile su također podijeljene u još manje jedinice, kotare (*nómoi*), na čelu s nadstojnicima (*stratēgōi*), koje je postavljao ne car nego upravitelj provincije, i oni nisu morali biti rimski građani.¹²

Zakonski položaj i funkcije židovskog Velikog vijeća odgovarale su više-manje položaju i vlasti koju su imali predstavnici najviše sudske vlasti ili vojvode (*stratēgōi*) egipatskih kotara (*nómoi*). Budući da je Sinedrij već postojao, rimske vlasti su ga potvrdile, iako su mu smanjile vlast, napose su mu reducirale ovlasti koje su se odnosile na ustrojstvo provincije i njene političko-socijalne strukture. Kad su Rimljani zauzeli područje Palestine, zatekli su na čitavom njenom teritoriju sudski sustav koji nisu dokinuli, ali ga nisu ni posve prihvatili. Njegov je djelokrug bio vidno sužen i njegova aktivnost je odsada bila djelomično ograničena. Od nekadašnje posvemašnje vlasti i neograničenog autoriteta, židovsko

¹¹ Npr. E. Strauffer, *Jerusalem und Rom im Zeitalter Jesu Christi*, Bern 1957, str. 123-127.

¹² O mjesnim sudovima i općenito o upravljanju u rimskoj provinciji Egiptu usp. R.W.Husband, *The prosecution of Jesus. Its Date, History and Legality*, Princeton 1916, str. 137-181.

upravno tijelo je sada bilo prikraćeno u nekim sektorima. Rimljani su Sinedriju ukinuli ne samo političko područje djelovanja, nego i druga ovlaštenja, osobito su mu reducirali odsjek kriminalnog sudstva. Sinedrij se mogao baviti teškim i najtežim slučajevima, ali samo na razini pripravljanja i prikupljanja dokumentacije slučaja za veću vlast, za upravitelja Provincije koji je imao vrhovnu vlast. To znači da je židovsko sudstvo, odnosno Sinedrij, bilo potčinjeno većim organima rimske državne uprave, tj. rimskom sudstvu.

Veliko je vijeće u Judeji moglo prosuđivati i rješavati sve slučajeve koji su se ticali židovskih vjerskih zakona, koji nisu bili političke naravi niti su duboko zadirali u postojeće strukture Provincije. Ta rimska tolerancija židovskog vrhovnog upravnog tijela, Sinedrija, išla je na ruku Rimljanima jer su na taj način narod lakše držali u pokornosti. U suprotnome, tj. da su Rimljani dokinuli Veliko vijeće, Židovi bi ih drugačije gledali. Gubitak svake vlasti nije se isplatio ni jednim ni drugima, posebice ne okupatorima Rimljanima.

Osim Velikog vijeća u Jeruzalemu, koje je važilo kao neka vrsta vrhovnog suda za Židove, postojali su također i lokalni sudovi, odnosno mjesni sinedriji (usp. Mt 5,22; 10,17; Mk 13,9) koji nisu imali značajniju funkciju doli rješavanje manje važnih slučajeva, i to više lokalnog karaktera. Međutim, valja pripomenuti da o njima govore samo novozavjetni pisci, barem za period poslije Arhelaja (6. po Kr.).

Vratimo se ponovo Sinedriju u Jeruzalemu s jednim pitanjem. Je li to židovsko vrhovno, političko, vjersko i sudsko tijelo pod rimskom upravom imalo slobodne ruke u izricanju i izvršenju najtežih kazni, bilo to zbog vjerskih prijestupa ili kojeg mu drago zločina? Ako nije imalo neograničenu vlast, koja su to područja u kojima mu je vlast bila prikraćena? Ako je naime Sinedrij bio ovlašten baviti se i najtežim slučajevima, izricati i izvršavati smrtno presude, onda je postupak protiv Isusa, prema novozavjetnim izvorima, bio površan. Židovsko je suđenje bilo minimalno, čak nikakvo. Štoviše, kao što ćemo vidjeti, nije riječ samo o sitnim propustima već o pravim zakonskim poteškoćama. Evandeoska tradicija, bolje rečeno, židovsko zakonodavstvo Isusova vremena kolidira s Mišninim zakonodavstvom usvojenim potkraj 2. st. po Kr. Postoji također mogućnost da u Isusovo vrijeme Sinedrij nije imao vlast odlučivanja u najtežim slučajevima, ali da je unatoč tome Isusov proces prošao na brzu ruku kao legalno suđenje, premda taj postupak nije detaljnije zabilježen izvan Novoga zavjeta. Ovdje je teško ustvrditi bilo što pouzdano, budući da je informacija o tom činu sve samo ne sigurna. Naime, nijedan novozavjetni tekst, kao niti bilo koji drugi izvanbiblijski tekst, ne može dokazati da je židovsko Veliko vijeće imalo ovlast suditi Isusu, tj. da je imalo kriminalnu jurisdikciju poslije dolaska rimskog namjesnika u Judeju. S druge strane, može se dokazati da je imalo ovlaštenje prikupljati podatke i voditi preliminarnu istragu. To znači da je židovsko sudstvo pripremalo i pomagalo rimsko suđenje. Stoga je vjerojatnije i bolje kazati da je Pilat sudio i osudio Isusa na kaznu razapinjanja na križ, a da je čitavi proces bio zamišljen i pripremljen od židovskoga Velikog vijeća u Jeruzalemu.

2.3.2. Precjenjivanje židovskih privilegija i potcjenjivanje navoda J. Flavija

Kao dokazni materijal koji podupire našu tezu da jeruzalemsko Veliko vijeće nije bilo opunomoćeno izricati i izvršavati najteže presude, pa tako ni onu nad Isusom, služe nam studije o rimskim legalnim postupcima u drugim rimskim provincijama. Normalna rimska politika u Provincijama, izuzimajući »slobodne gra-

dove«, išla je za tim da zadrži kriminalnu jurisdikciju u svojim rukama, što znači da je donošenje i izvršenje smrtnih presuda bilo u nadležnosti rimske vlasti. Budući da je Judeja bila rimska provincija a Jeruzalem nije bio »slobodni grad«, slijedi da Sinedrij nije mogao imati vrhovnu vlast u sudstvu i da je kriminalna jurisdikcija u Judeji bila u rukama rimskog upravitelja.

Neosporiva je činjenica da su Rimljani bili obzirni prema Židovima i da su ih tretirali bolje nego druge pokorene narode. Međutim, to nije nikakav dokaz da je židovski vrhovni sud u Jeruzalemu imao slobodne ruke i da je nesmetano mogao donositi odluke glede najtežih slučajeva. Rimska obzirnost prema Židovima sigurno nije išla na uštrb rimske vanjske politike i carskih interesa. Ako su Židovi uživali neke privilegije i naklonost Rima, to ne znači da su imali ključeve sudstva u svojim rukama i da su mogli postupati po volji. Rimljani zacijelo nisu odstupili od svojih ustaljenih i dobro utvrđenih zakona u provincijama. Povlastice prema Židovima, i tolerancija prema njihovim vjerskim propisima i običajima od strane Rima, nisu bile nikakva garancija njihove nezavisnosti. Budući da Sinedrij, kao ni sudovi u drugim provincijama, nije imao odriježene ruke, nije mogao slobodno odlučivati i djelovati na vlastitu odgovornost. Prema tome nije mogao izricati niti izvršavati smrtno presude prema vlastitom mišljenju i bez rimske suglasnosti.

Budući da se mišljenje o nekompetentnosti mjesnih sudova po rimskim provincijama zasniva na apsolutnoj vlasti koja je bila podijeljena od cara imenovanim upraviteljima, neki bibličari pokušavaju reducirati sadržaj i važnost navoda koji govore o investituri i stanovitim funkcijama rimskih prokuratora. Što se tiče Judeje, koja nas u ovome trenutku posebno zanima, spomenuli smo tekst J. Flavija¹³ koji izričito kaže da je car opunomoćio prvoga rimskog upravitelja u Judeji »vrhovnom vlašću«, uključujući izricanje i izvršenje smrtno presude. Tako P. Winter odbacuje mišljenje onih bibličara koji tvrde da je izricanje i izvršenje smrtno kazne bilo pridržano upravitelju i čije se mišljenje zasniva na maločas spomenutom tekstu J. Flavija, *Bell.*, II, 172 i Iv 19,10: »Zato mu Pilat reče: Meni ne odgovaraš? Ne znaš li da imam vlast osloboditi te i da imam vlast razapeti te?«

Komentirajući tekst J. Flavija, P. Winter najprije bilježi kako taj tekst ne uključuje ograničavanje vlasti koju je Sinedrij imao prije dolaska Koponija u Judeju,¹⁴ a zatim potkrepljuje svoju ideju, tj. da je židovsko Veliko vijeće posjedovalo punu sudsku vlast i obavljalo funkciju izricanja i izvršenja smrtno kazne ne samo dok je Isus bio živ nego i poslije njegove smrti, navodom Mišnina teksta *Sanhedrin* 2,3, uz to tekst iz Babilonskog Talmuda *Sanhedrin* 48b »kao fakt da su se smaknuća izvršavala.«¹⁵ Dosljedno tome rimska bi se jurisdikcija u Palestini odnosila samo na osobe koje su posjedovale rimsko građansko pravo, dok je većinsko stanovništvo bilo bez te povlastice, pa prema tome podložno svojim vlastitim zakonskim institucijama. U taj svoj »obilni dokazni materijal« P. Winter uvrštava Filonov tekst *Leg.*, XXXIX, 307, gdje se govori

¹³ V. gore bilj. 24, kao i str. 3, gdje je riječ o tom tekstu J. Flavija.

¹⁴ »Kad J. Flavije veli da je upravitelj bio opunomoćen od cara tolikom vlašću da je mogao izricati najvišu kaznu... on misli na političku i izvršnu vlast kojom je August, u svojstvu glave rimske države, ovlastio Koponija. J. Flavije time ne podrazumijeva ograničenje prijašnje vlasti Sinedrija, niti donosi bilo gdje drugdje da je pravo Sinedrija da sudi Židovima za najteže prijestupe i izvrši takve presude bilo okljaštreno od Augusta ili njegovih nasljednika«, *On the Trial of Jesus*, Berlin ²1974, str. 18.

¹⁵ Id., str. 18, bilj. 22.

o mogućnosti smrtno kazne čak za Velikog svećenika u slučaju da bi ušao u Svetinju nad svetinjama hrama izvan njegove svećeničke službe, zatim posebni židovski propis koji je nežidovima zabranjivao pristup u unutrašnji dio hrama i koji je predviđao smrtnu kaznu za prekršitelje tog upozorenja (Filon, *Leg.*, XXXI, 212; J. Flavije, *Bell.*, V, 194; VI, 125–126; *Ant.*, XV, 417; usp. Dj 21,28b.29; Mišna *Kelim* I,8). I na kraju, kao konkretne slučajeve, P. Winter navodi suđenje i kamenovanje Stjepana (Dj 6,12; 7,58), spaljivanje kćerke nekog svećenika zbog preljuba (Mišna *Sanh*, 7,2; Tosefta *Sanh*, 9,11; Jer. Talmud *Sanh*, 7,224b; Bab. Talmud *Sanh*, 41a), te suđenje i kamenovanje Jakova (J. Flavije, *Ant.*, XX, 200).

Svi ovi navodi, čini nam se, nisu dostatni i ne mogu dokazati punu vlast židovskoga Velikog vijeća. Najprije valja spomenuti dva teksta koji kažu da je Sinedrijeva moć bila sužena od 6. po Kr. i da je u odlučivanju bio ograničen (Jer. Talmud *Sanh*, 1,1; 72; Bab. Talmud *Sanh*, 41a). Što se tiče slučaja spaljivanja kćerke nekog svećenika, vjerojatno se to odnosi na kasnije zakonodavstvo. Smaknuće Jakova (Dj 12,2) odnosi se na vrijeme Agripe I. (41–44. po Kr.). Iv 18,31 ne može nikako biti izvršenje kasnijeg autora, odnosno uredničko-stvaralački dodatak koji je poslužio nacrtu ideje obraćenje-ispunjenje (Iv 18,32). Radije sadrži povijesnu stvarnost Sinedrija da ne spada u njegovu nadležnost osuditi i ubiti Isusa. Stjepanov slučaj, kao što smo kazali, može lako biti jedan od slučajeva koje rimske vlasti nisu mogle uvijek spriječiti i otkriti.

Zaključimo ovu točku na slijedeći način. Upravitelj Judeje, poput upravitelja u drugim rimskim provincijama, imao je vrhovnu sudsku vlast, uz to je bio vrhovni zapovjednik vojske na svome teritoriju.¹⁶ Iako su Židovi u to vrijeme imali mnoge privilegije i veći prostor administriranja vlastitih poslova nego u vrijeme Heroda Velikog, ipak njihovo Veliko vijeće nije bilo posve slobodno. Sinedrij je rješavao međužidovske probleme, uz to je bio posrednik između naroda i rimske vlasti.¹⁷ Slično kao u rimskoj provinciji Egiptu, prokurator je bio nad mjesnim sudovima, prigodično dolazio u ta mjesta da bi se upoznao s njihovim radom. Napose to vrijedi za teške slučajeve. Lokalna su sudišta prikupljala uvodni materijal i svu potrebnu dokumentaciju o slučajevima na njihovu teritoriju kako bi pripremili postupak rimskim vlastima, budući da nisu imali vlasti izricanja presude u teškim prekršajima.

Najvjerojatnije je da se u takvoj poziciji nalazio Sinedrij u Isusovu slučaju. Pošto su ga uhitili, Židovi su prosljedili istragu o njegovu javnome životu i djelovanju s ciljem da pripreme sudski postupak pred rimskim sudom. Taj preliminarni proces vjerojatno je uključivao optužbu i eventualni prijedlog za osudu, budući da je Veliko vijeće posjedovalo veću kompetentnost nego rimske vlasti glede židovskoga vjerskog zakona. Odatle je nastalo ispitivanje Isusa pred Velikim vijećem, tzv. židovski postupak protiv Isusa. Osim prezentiranih optužbi, vijećnici su zaključili da zaslužuje smrt i onda prosljedili gotovu stvar rimskom namjesniku Pilatu.

¹⁶ O upraviteljevoj vlasti i pravima usp.: P.A. Brunt, *Procuratorial Jurisdiction*, u *Latomus* 25 (1966) 461–489; T. Momsen, *Das römische Strafrecht*, Berlin 1899, str. 229–250; H.G. Pflaum, *Les procurateurs équestres*, 1950, str. 110–117; 146–148.

¹⁷ G.F. Moore, *Judaism in the First Centuries of the Christian Era*, I, Cambridge Mass., 1927, str. 82.

Prema tome, zasjedanja Sinedrija bila su formalnog karaktera, dok je rimski postupak važio kao pravo suđenje na kojem je potvrđena smrtna kazna što ju je prije toga Veliko vijeće predložilo. Ova koncepcija, kad se dobro razmisli, ističe se u svim evanđeoskim izvještajima o Muci, napose je jasna u Markovu izvještaju koji je vjerojatno najstariji oblik predaje što ga imamo. Isus je uhićen na zapovijed Velikog vijeća (Mk 14, 1.43), a osuđen i smaknut po odluci Pilata (Mk 15,15). Iz navedenih redaka jasno se vidi da Sinedrij nije mogao suditi Isusu u normalnim okolnostima; zato su tražili da ga uhite i ubiju »na prijevartu« (Mk 14,1). Imali su ovlaštenje da ga uhite i da pripreme suđenje pred Pilatom (Mk 15,1), dok su osuda i smaknuće spadali u nadležnost rimskog namjesnika Pilata.

3. Protupropisnosti procesa ili netočnosti novozavjetnih izvještaja?

U Isusovu slučaju židovski su suci bili veoma površni, nepažljivi, nekritični i neskrupulozni u prikupljanju podataka i druge potrebne dokumentacije za suđenje. Napose u prezentiranju optužbi i primjenjivanju Zakona židovska vjernost Tori i farizejska savjesnost su potpuno zakazali. Ništa od pismoznanačke kompetentnosti i stručnosti kada je riječ o postupku protiv Isusa. Jednim slovom, ni traga ni glasa o provođenju zakonskih propisa do kraja. Iako su bili veliki znalci Tore i osobe čijoj su se riječi i sudu svi u Sinedriju pokoravali (v. bilj. 7), uz to, zahvaljujući njihovoj znanstvenoj veličini, mjerodavnosti i velikoj točnosti, od masa uvažavani i smatrani vođama bespravnih, ipak u Isusovu slučaju vijećnici farizeji pogazili su svoj najveći ideal, tj. posvema doslovno tumačenje i ispunjavanje Zakona. Isticani propisi ostali su uglavnom mrtvo slovo. Bolje rečeno, srozali su Toru na prazno slovo na papiru. Osim površne i nepodrobne istrage, mnoge druge stvari u Isusovu suđenju pred Velikim vijećem bile su protuzakonite. Jesu li novozavjetni izvještaji nepotpuni i netočni? Nastavit ćemo članak raščlanjajući najznačajnije protuzakonitosti i nepravilnosti u procesu, počevši od trenutka uhićenja.

3.1. Tko je izdao uhiđbeni nalog i uhitio Isusa?

Nije najjasnije tko je naredio uhićenje Isusovo, koliko god evanđelisti naglašavali da je zavjera protiv Isusa sazrijevala, da je bila skovana i realizirana isključivo u židovskim krugovima. Iako su Židovi, prema evanđeljima, bili inicijatori da se Isus uhiti i ubije, točnije židovsko Veliko vijeće (usp. Mt 26,3-5; Mk 14,1s; Lk 22,2-6; Iv 11,53.57), ipak, čini nam se da to nije dovoljan razlog i dokaz da bismo pomislili i zaključili jednostrano da su rimske vlasti bile izvan događaja. To bi onda značilo da rimske vlasti ne samo da nisu imale nikakve veze s Isusovim uhićenjem nego da nisu ni znale za uhićenje sve do trenutka kad su ga Židovi doveli pred namjesnika Pilata.

Prije svega, valja imati na umu činjenicu da novozavjetni pisci obično nastoje ostaviti u sjeni suradnju, upletenost i odgovornost Rimljana u Isusovu slučaju. Tako maločas navedeni evanđeoski tekstovi očito idu u tome pravcu kad prezentiraju židovske glavare kao jedine poticatelje, organizatore i materijalne mandatore Isusova gonjenja. Primjera radi navodimo tekst Mt 26,3-5: »U to doba skupe se na vijećanje glavari svećenički i starijšine narodne u palači velikog svećenika imenom Kaife, gdje zaključuje uhvatiti Isusa na prijevartu i ubiti ga. Ali ne na blagdan – govorahu – da se narod ne pobuni!«

Međutim, izvještaj o Isusovu uhićenju kod Ivana ne isključuje mogućnost rimske umiješanosti u slučaj od samoga početka. Dok Matej i Marko govore općenito o svjetini, naoružanoj mačevima i toljagama, »koju su poslali glavari svećenički i starješine narodne« (Mt 26,27), »glavari svećenički, književnici i starješine« (Mk 14,43), a Lk 22,52 precizira da su se digli na Isusa »glavari svećenički, zapovjednici hramske straže i starješine«, dotle Ivan spominjući »četu« (*tèn speiran*) (18,3), te razlikujući »četu« i »zapovjednika« (*speira kai ho chiliarchos*) od »stražara židovskih« (*hoi hypēretai tōn Iudaion*) (18,12), daje naslutiti da su u Isusovu uhićenju u Getsemaniju sudjelovali i rimski vojnici, zajedno s redarstvenicima Sinedrija i hramskom stražom. Ukoliko su zaista bili nazočni i upleteni, onda su to vjerojatno bili pripadnici one jedne čete (kohorte) što je bila stalno stacionirana u tvrđavi Antoniji i zadužena da nadgleda hramske prilaze i prostor, te po potrebi intervenira, u slučaju eventualnih pobuna i manjih incidentata koji su bili redovita pojava prigodom većih židovskih blagdana (usp. J. Flavije, *Ant*, XVII, 213–215).

Osim toga, od posebnog je značaja napomena sinoptika da je svjetina bila naoružana mačevima. To je jedan indicij više i veoma važan podatak za našu pretpostavku koji upućuje na mogućnost da su u Isusovu uhićenju sudjelovali i rimski legionari.¹⁸ Mač je naime bio redovno oružje rimskih vojnika, k tome je slovio kao simbol rimske svesti i nadležnosti u zakonodavstvu, posebice u najtežim slučajevima. Odatle tzv. *ius gladii et aggratianti*, tj. pravo mača i pomilovanja koje je imala rimska vlast u svim svojim provincijama, kao što smo već kazali govoreći o Velikom vijeću pod rimskim namjesništvom. Moguće je da Pavao u Rim 13,4, kada govori o poslušnosti državnoj vlasti koja »ne nosi uzalud mača« nego »služi Bogu da kazni onoga koji čini zlo«, ima na pameti tu kapitalnu jurisdikciju, odnosno *ius gladii et aggratianti* (usp. Lk 20,20).

3.2. Razlog za smaknuće Isusovo imali su i Židovi i Rimljani

Da je postojala suradnja između židovskih i rimskih vlasti prije uhićenja proizlazi iz razvoja i tijekom događaja poslije toga čina, tj. u vrijeme suđenja. Doista je veoma čudna i nepojmljiva činjenica da su Židovi mogli tako brzo isposlovati kapitalnu kaznu od rimskog upravitelja. Naime, od Isusova uhićenja do izricanja smrtne presude, ako se isključi noćno zasjedanje Sinedrija, proteklo je tek par sati: »Bijaše treći sat kad ga razapeše« (Mk 15,25). Isto tako je veoma neobično da je Pilat, tek što su mu predali Isusa, izrekao najtežu kaznu,

¹⁸ Usp. T. Zahn, *Das Evangelium des Matthäus*, Leipzig 1922, str. 703. Neobično je da su Židovi nosili mačeve i drugo oružje sa sobom kada se zna da je propis o suboti i blagdanima zabranjivao nošenje oružja: »Čovjek neka ne izlazi s mačem, ili s lukom, ili sa štitom, ili s toljagom, ili s kopljem. A ako izide s nekim od spomenutih oružja, obavezan je prinijeti žrtvu okajnicu ili naknadnicu« (*Šab...* 6,4). Stoga se tekst po svojoj prilici odnosi na rimske vojnike koji su uvijek mogli nositi oružje. Isto tako je veoma čudno da su apostoli posjedovali oružje, posebice da su ga ponijeli te noći sa sobom (usp. Mt 26,51s; Lk 22,49; Iv 18,10s). Marko je u tom pogledu dosta neodređen i nejasan kada veli: »A jedan od nazočnih trgnu mač...« (*heis dé tis tōn parestēkōtōn*) (14,47), pa se tekst može odnositi na nekoga od nazočnih vojnika čak bolje nego na nekoga od nazočnih apostola, budući da se izričaj *heis (tines) tōn parestēkōtōn* odnosno *hoi parestōtes* u izvještaju o Muci nikada ne odnosi na Isusove učenike, usp. R. Pesch, *Das Markusevangelium*, II, Freiburg im Br. 1977, str. 400 s.

bez ikakvih prethodnih zasjedanja i pravnih procedura rimskoga suda. Kako se Pilat dao nagovoriti da u tako rekordnom vremenu i, rekli bismo, protiv rimskoga građanskog i krivičnog zakona osudi Isusa, poslije trostrukoga isticanja njegove nedužnosti, ako rimske vlasti uistinu nisu bile protiv njega i njegova pokreta?

Stvar postaje još čudnijom ako se ima pred očima onakav Pilat kakvoga nam predočuju židovski izvori, tj. osoran i neumoljiv čovjek koji nije baš lako udovoljavao židovskim zahtjevima i popuštao smjesta njihovim pritiscima, napose nije donosio odluke na brzu ruku. Nasuprot tome, uvijek je odugovlačio i zavlacio koliko je više mogao, kako bi što bolje naljutio i izazvao Židove (usp. Filon, *Leg*, 301). Ne vidimo razlog zašto bi u Isusovu slučaju trebali imati drugačijega i boljeg Pilata. Štoviše, ona njegova upornost i obijest očituju se čak i u trenutku kada zagovara Isusovu nedužnost u više mahova (usp. Lk 23,4.14.22). U tom trenutku, čini se, Pilatu nije toliko na srcu Isusova nedužnost koliko prezir prema Židovima koji su ga k njemu doveli. I tu je priliku Pilat iskoristio da se naruga Židovima i da ih izazove. Da ih je uspio pošteno raspaliti i razgnjeviti pokazuje i činjenica da Židovi u tom svome bijesu kliču caru, ispovijedaju svoje političko poštenje i odanost prema rimskoj vlasti, čak i to da su veći prijatelji i bolji Rimljani i od samoga carskog namjesnika.

Međutim, činjenica da su Židovi od Pilata iščupali najtežu kaznu za Isusa, uz to i njeno izvršenje na rimski način, tj. razapinjanjem, povrh svega u veoma kratkom vremenu, govori u prilog pretpostavke, i donekle je potvrđuje, da je postojala ranija suradnja i dogovor među dvjema stranama u eliminiranju Isusa. Povod za to imali su i jedni i drugi. S jedne strane Židovi, od kojih je potekla ideja da se Isus pogubi: »Toga istoga dana odlučite da ga ubiju« (Iv 11,53), uhitili su Isusa, vjerojatno u dogovoru s Rimljanima, a onda otpočeli sudski postupak izvođeci ga pred svoje Veliko vijeće. Židovski glavari odlučili su se na taj potez, jer je Isus otvoreno kršio njihove propise i tumačio ih ne doslovno, poput njihovih stručnjaka pismoznanaca, već originalno kao onaj koji ima autoritet. Drugačije kazano, Isus nije smatrao da je bit religioznosti u što doslovnijem i točnijem ispunjavanju Tore. Štoviše, riječju i djelom okomio se na robovanje slovu Zakona. Njihova odluka da se Isus ubije imala je za cilj da se njegovim maknućem pročisti i očisti židovska zajednica od heretičnog i pogubnog nauka, i na taj način zaustavi liberalizacija višestoljetnog Zakona. K tome valja nadodati i to da se Isus zamjerio saducejskoj svećeničkoj vlasteli, koju je raskrinkao i pokazao u pravome svjetlu u trenutku kada je napao hramsku trgovinu i profanaciju svetišta (usp. Lk 19,46).

S druge strane, Rimljani su imali s Isusom račune. Za njih, uostalom kao za sve okupatore, pojavak bilo kakvoga lidera, podjednako vjerskog ili političkog, značio je ozbiljnu stvar. Tko god povlači mase za sobom, s njim nema šale. Okupatorski režim mora bezuvjetno funkcionirati, i tu nema šale. Pojavak velikog proroka, Mesije, još više židovskoga kralja, nije mogao biti malenkost za rimskoga vladodršca u Judeji. Napose njegov ulazak u Jeruzalem koji je uskomešao duhove. Oduševljenje, klicanje i zaglušna vika raspaljene svjetine u nazočnosti Pilata i njegovih vojnika bila je zacijelo ozbiljna stvar. Rimljanima nije smetalo Isusovo propovijedanje i njegov nauk, budući da se on nije zalijetao i laćao opasna posla, tj. nije išao na tanak led politike, ponajviše radi toga kako se ne bi zamjerio rimskim vlastima. Ali, eto, taj Isus podigao je mase na noge koje ga sada pod budnim okom namjesnika izvikuju kraljem židovskim.

Pilat nam je poznat kao onaj koji nije tolerirao židovska masovna okupljanja i nekakve bune. Kad se začela ideja o Isusovu smaknuću, Židovi su lako našli zajednički jezik s Rimljanima. Razumjeli su se i uzajamno potpomogli. Prvi su pripremili postupak i naputili smrtnu kaznu, drugi su se suglasili i dali placet. Pilatu nimalo nije bilo teško odobriti pogubljenje jednoga Židova, čije je smaknuće značilo jedan pobunjenik manje u ondašnjoj i onako nemirnoj Judeji, kada su se začinjale prve ideje o židovskome kolektivnom ustanku protiv omražene rimske okupacijske prisutnosti. Osobito mu nije bilo teško dati privolu jer su Isusovo smaknuće razapinjanjem tražili upravo Židovi. Suglasiti se s njihovim zahtjevima značilo je za Pilata povratiti na trenutak izgubljeni ugled kod naroda i svjediti mu se. Po svemu sudeći, izgleda da su Židovi i Rimljani, vjerske i civilne okupatorske vlasti surađivale u postupku protiv Isusa i njegovoj osudi, što znači da se krivnja ne može nikako svaliti na dušu samo jednih.

3.3. Isus pred židovskim sudom. Zasjedanja Sinedrija

Evandeoski izvještaji o postupku protiv Isusa sadrže osim povijesnih poteškoća također i mnoge probleme pravne naravi. Glede prvih izišli smo s pretpostavkom umiješanosti rimskih vlasti u Isusov slučaj od samoga početka njegova gonjenja. To hoće reći da se udio namjesnika i njegovih ljudi u eliminaciji Isusa ne može nipošto svesti na puki čin izricanja, odnosno odobravanja već predložene ili izrečene smrtno presude od strane židovskoga Sinedrija. Naprotiv, doprinos rimskih vlasti je morao biti kudikamo mnogo veći nego što to proistječe iz evandeoskih zabilježbi o postupku protiv Isusa. Ne samo da su sudjelovali u njegovu uhićenju, nego je moguće da su imali svoje prste i u samoj zavjeri i pripremanju potjernice. Židovi su, kao što smo vidjeli, imali valjane razloge da se riješe učitelja pretendenta jer je »vrijedao Boga« i kršio zakonske propise svojom »novom i silnom naukom«.

S druge strane, Rimljani su također imali svoje motive. Iako njegovo povijedanje nije bilo škodljivo samo po sebi, a njegove ideje nisu zadirale u politiku, ipak su rimske vlasti bile alarmirane njegovim pojavkom. Rimljanima naime nisu godila masovna okupljanja. Stoga je prorok iz Nazareta bio trn u oku čitavome namjesništvu. Kako su židovski glavari željeli pošto-poto zadržati dobre odnose s rimskim vlastima, odlučili su u dosluhu i dogovoru s rimskim okupatorskim vlastima organizirati Isusovo gonjenje i pripremiti postupak. Taj gest suradnje i lojalnosti nije mogao ne svjediti se namjesništvu i ne naići na podršku i odobrenje. Zašto bi morali nositi trn u peti i ne riješiti se onoga što je na velikoj smetnji, ionako nemirnim podanicima?

Budući da ne kanim ovdje zadržavati se na problemu kompetentnosti odnosno nekompetentnosti židovskoga Velikog vijeća glede izricanja i izvršavanja najtežih kazni, govorit ćemo o zakonskim protuslovljima u Isusovu suđenju, počevši od suđenja pred Sinedrijem, na kojem inzistiraju sinoptici, osobito Marko i Matej, premda Ivan s druge strane izričito veli da Veliko vijeće nije imalo te najveće vlasti (18,31).

Ako je vjerovati Mk 14,53–64, Isusovo prvo preslušavanje i suđenje zbilo se noću. Međutim, prema židovskome zakonodavstvu, koje je kasnije prikupljeno i kodificirano u Mišni, kapitalni slučajevi morali su se raspravljati tijekom dana i nikako noću (*Sanh*, 4,1). Dakle, noćno zasjedanje Sinedrija u protuslov-

lju je sa židovskim krivičnim zakonom. Osim toga, isti Mišnin propis nalaže da se prvi sud o optuženome donese danju, za razliku od nekapitalnih slučajeva koji su se raspravljali također danju; međutim, taj tzv. prvi sud o optuženome mogao se donositi i u toku noći. Ali još i ovo. S obzirom na izricanje konačne porotne presude postojala je razlika između nekapitalnih i kapitalnih slučajeva. Glede prvih, definitivni pravorijek mogao se donijeti isti dan, danju ili noću bez razlike, bilo tako da je konačna odluka glasila oslobađanje ili pak osudu optužene osobe. Glede drugih, tj. kapitalnih slučajeva, postojala je golema razlika. Za te zgode zakon je propisivao sljedeće: Zaključna presuda se mogla donijeti isti dan, ako je ona glasila za oslobađanje optuženoga. Nasuprot tome, završna presuda nije se smjela donijeti isti dan, ako je ona osuđivala optuženika na smrt, nego tek sljedećega dana (*Sanh*, 4,1). Upravo radi toga Sinedrij nije mogao raspravljati teške krivične prijestupe i suditi njihovim počiniteljima uoči subote ili uoči nekoga drugog blagdana.

Iako je noćno zasjedanje Velikoga vijeća očita povreda onodobnoga židovskog propisa, ipak možemo načas ublažiti tu protuzakonitost na taj način da pretpostavimo da Markov izvještaj ne odgovara povijesnoj zbilji i toku događaja i da se odlučimo za Lukino pripovijedanje kao vjerodostojnije. Luka naime ne spominje noćno zasjedanje Sinedrija. Prema njemu, Isusa su poslije uhićenja tijekom cijele noći čuvali i rugali mu se (22,63–65), a tek onda ujutro sudili: »Čim osvanu dan, sastade se starješinski zbor naroda, glavari svećenički i književnici te izvedoše Isusa pred Veliko vijeće« (22,66). Ali i s ovom pretpostavkom, da je Lukina verzija bolja i točnija, tj. da nije bilo noćnoga zasjedanja Sinedrija, nismo uklonili protuslovlje. Štoviše, upali smo u novu poteškoću i novo protuslovlje. Luka naime, ispuštajući zabilježbu o noćnom vijećanju, izvještava o samo jednom sastanku. Maločas smo kazali da je krivični zakon predviđao barem dva zasjedanja, štoviše, druga se sjednica morala održati dan poslije, a ne istoga dana, budući da je Isusov slučaj bio i slovio kao teški, barem po ishodu suđenja, jer je osuđen na smrt. Ukratko, prema Luki Veliko se vijeće sastalo samo jedanput i na tome jednom sastanku donijelo najtežu odluku, unatoč židovskome zakonu koji je propisivao novo zasjedanje na kojem se donosila definitivna presuda, a u slučaju težih slučajeva to drugo zasjedanje nije moglo biti prije sljedećega dana (*Sanh*, 4,1).

Već smo kazali da se teži sudski postupci nisu mogli voditi uoči subote ili uoči blagdana zbog izricanja najteže kazne koja se nije mogla izreći istoga dana. S još većom strogošću i točnošću zakonska zabrana primjenjivala se na sâmi dan subotu ili blagdan (*Sanh*, 4,1); *Beca* ili *Jom Tob* 5,2). Ali, kad je riječ o Isusovu slučaju, čini se da su ti i slični propisi bili i ostali mrtvo slovo na papiru. Tako je prema sinoptičkim evanđeljima Isus suđen, osuđen i pogubljen na sâmi blagdan Pashe, povrh toga uoči subote (Mt 27,57; Mk 15,42; Lk 23,54). Dakle, riječ je o trostrukom kršenju zakonskih propisa. Prvo, zasjedanje Sinedrija noću (Mt 26,57–68; Mk 14,53–65); Lk 22,63–66, istina, ne spominje noćni sastanak, ali s time nije riješen problem, budući da on ne govori o drugoj sjednici Sinedrija. Drugo, suđenje, izricanje presude i njeno izvršenje na dan blagdana bilo je strogo zabranjeno; u našem slučaju riječ je o Pashi, glavnome židovskom blagdanu. Treće, suđenje uoči subote i blagdana bilo je također zabranjeno.

S druge strane, ako uzmemo da je Ivanova kronologija točnija i da je Pasha g. 30. po Kr. bila subotom, a ne petkom, kako to rezultira u sinoptičkim

evanđeljima, opet nismo riješili poteškoće i uklonili zakonska protuslovlja. Prvo, kod Ivana nailazimo na dvostruko noćno ispitivanje Isusa, pred Anom (18,12s) i pred Kaifom (18,24), da bi ga onda rano ujutro odveli u dvor upraviteljev (18,28ss). Drugo, Isus je osuđen i pogubljen uoči subote, uz to je ta subota bila blagdan, Pasha. Prema tome, i ovdje se susrećemo s protuzakonitostima.

Prema tome, ako se imaju na pameti strogi židovski propisi o suboti i blagdanima, zatim pismoznanačko-farizejska uskogrudna vjernost i revnost Zakonu, te doslovno shvaćanje i krajnje pomnjivo ispunjavanje njegovih propisa, moglo bi se zaključiti da je sazivanje Sinedrija, suđenje i osuda Isusa na dan P Ashe i uoči subote (sinoptici), odnosno uoči P Ashe i subote (Ivan), ako li ne nemoguće i nezamislivo onda barem malo vjerojatno i teško zamislivo.¹⁹ To međutim ne znači da su evanđeoski izvještaji i podaci netočni i da ne odgovaraju povijesnoj zbilji događaja. Naime, valja imati na umu slijedeće. Isusovo suđenje moglo je biti neslužbeno, pa ga stoga ne treba zamišljati kao pravni postupak u punom smislu riječi koji se odvijao u skladu s postojećim zakonskim propisima. Uostalom, tko je ovlašten ustanoviti propise, taj ih može i dokinuti. Nije li Isusov proces mogao biti jedna potvrda više staroga pravila: obilje zakonâ, malo pravde; odnosno, da protuzakonito postupka i čini ono što zakon zabranjuje upravo onaj tko se drži slova zakona?

Kako ne bismo odveć išli u dužinu i širinu, uputit ćemo se prema kraju tako što ćemo zaobići mnoge druge pojedinosti u Isusovu procesu i odmah prijeći na čin suđenja. Zaista bi bilo predugo i previše obraditi, pa i letimice, sve sastavnine skupnosti problema postupka protiv Isusa u jednom članku.

3.4. Transformacija teološkog spora u politički proces

Budući da su Židovi pod rimskom vlašću uživali veća prava i imali širi djelokrug u vođenju svojih vlastitih internih poslova i rješavanju vjerskih i drugih pitanja, što su se ticala židovske zajednice, nego što je to bio slučaj u vrijeme strogog samovladara Heroda Velikog, pokušali su suditi i osuditi Isusa po svome vjerskom kaznenom zakonu i pred svojim velikim sudom u Jeruzalemu. Znamo da je rimsko namjesništvo uvažavalo lokalne sinedrije i židovsko vrhovno upravno tijelo u Jeruzalemu. Rimljani su ostavili domaćim sudovima priličnu širinu²⁰ i velike ovlasti na području sudstva, zadržavši za sebe kriminalnu jurisdikciju za teže slučajeve, osobito one političke naravi. Kako je jeru-

¹⁹ Osim zakonskih zabrana sazivanja i zasjedanja Sinedrija subotom i blagdanima te raspravljanja teških slučajeva i izricanja presudâ noću, postojale su i stvarne praktične poteškoće nezavisno od zakona. Tako npr. teško je zamisliti sazivanje Velikoga vijeća i postizavanje kvoruma u noći, bez prethodnoga oglasa. Znamo iz Mišne da je broj članova Sinedrija bio utvrđen židovskim zakonom. Postojao je veliki i mali Sinedrij. Veći je brojio 71 člana. Manji su sačinjavala 23 vijećnika (*Sanh.*, 1,6; J. Flavije, *Bell.*, II, 570; IV,336). Prema tome, nemoguće je da se u kratkom vremenu skupe svi vijećnici ili barem kvorum, bez kojega bi zaključci ili presuda bili nevažeći. Da bi Isusovo suđenje i presuda mogli biti pravomoćni, židovsko je zakonodavstvo zahtijevalo kvalificiranu većinu koju je teško zamisliti noću. K tome je nepojmljivo ponovno, tj. drugo zasjedanje rano ujutro, tek što je završila prva sjednica.

²⁰ Usp. H.J. Cadbury, *Roman Law and the Trial of Paul*, in »The Beginnings of Christianity«, V, London 1933, str. 301; J. Juster, *Les juifs dans l'empire romain: leur condition juridique, économique et sociale*, II, Paris 1914, str. 110–112; 132–142.

zalemski Sinedrij bio na glasu kao predstavnik i odgovorni posrednik između naroda i namjesništva,²¹ vjerojatno su ga rimske vlasti ovlatile i sa specijalnom sudskom vlašću da sudi i presuđuje između Židova, pa čak da izriče i najteže kazne. Međutim, ta punomoć nije bila neograničenoga obilježja, jer nije uključivala izvršnu vlast. Rimski je sudac naime morao kazati zadnju riječ, tj. ratificirati donešenu ili predloženu odluku židovskoga suda.

3.4.1. Isus je proglašen krivim zbog hule

Prema evanđeoskim zapisima, židovski je vrhovni sud osudio Isusa na smrt zbog hule (Mt 26,65s; Mk 14,63s; usp. Lk 22,70s; Iv 19,7). Izvještaji Mateja i Marka su posve eksplicitni: »Tada veliki svećenik razdera haljine svoje²² i reče: Pogrdio je Boga! Čemu nam više trebaju svjedoci? U ovaj isti čas čuli ste pogrdu. Što vam se čini? Zaslužio je smrt, odgovore« (Mt 26,65–66); »Tada veliki svećenik razdera haljine na sebi i reče: Čemu više trebaju svjedoci? Čuli ste hulu! Što vam se čini? Svi odgovore da zaslužuje smrt« (Mk 14,63–64).

S druge pak strane židovski izvori svi listom, izuzev jednoga teksta,²³ donose da je Isus bio čarobnjak, lažni učitelj i zavoditelj naroda, te da je zbog toga svog čarobnjaštva bio suđen, osuđen i pogubljen.²⁴

Svi evanđelisti, kao što smo više puta kazali, donose izvještaj o Isusovu preliminarnom suđenju pred Sinedrijem, prije nego su ga odveli k Pilatu. Imajući na pameti krajnje žestoki gnjev židovske hijerarhije prema Isusu, postaje razumljivo zašto se proces nije odvijao po zacrtanim pravnim i sudskim procedurama. Budući da su Isusu odmjerili kaznu još prije nego što su ga uhitili (usp. Mt 26,3–5; Mk 14,1s; Lk 22,2–6; Iv 11,53.57), židovske vođe i suci smatrali su da puna sudska istraga nije potrebna.

²¹ Usp. G. F. Moore, *Judaism in the First Centuries of the Christian Era*, I, Cambridge Mass. 1927, str. 82.

²² Razdiranje haljine i čupanje kose bio je uvriježeni običaj među Židovima, a simbolizirao je gubitak sreće i nutarnjeg mira. Zacijelo je to najprošireniji način izražavanja boli i žalosti u onodobnom Izraelu. Iako ga Mojsijevo zakonodavstvo zabranjuje (Lev 10,6), ipak se taj običaj zadržao i prakticirao kroz čitavi period SZ (usp. Br 14,6; Jš 7,6; Suci 11,35; 2Kr 2,12; 18,36; 19,1 itd.), pa sve do Isusova vremena (usp. Mt 26,65; Mk 14,63), te vjerojatno i mnogo kasnije, jer o njemu govori kasnije židovsko zakonodavstvo, a rabini su se pobrinuli i tom običaju propisali određene norme: stajati na nogama, razderati najprije pod vratom, ne šivati razderanu haljinu itd. (Bab. Tal., *Meod Katan* 25^b; usp. Str.–Bill., n.dj., I, str. 1007s). Osobito je bilo važno i donekle obvezno izraziti taj znak gnušanja razdiranjem haljine slušajući hulu.

²³ Riječ je o tekstu J. Flavija, *Ant.*, XVIII, 63–64, koji je poznat kao *testimonium flavianum* a kojega u 4. st. citira Euzebij (Hist. eccl., I,2; *Demonst. evang.*, III,3). Po svemu sudeći spomenuti tekst ne pripada čuvenom židovskom povjesničaru, nego se radi o naknadno umetnutom tekstu u original od strane nepoznatoga kršćanskog autora. Bilo kako mu drago, u odlomku se govori o Isusu na veoma častan način, da je bio veoma mudar čovjek, činitelj čudernih djela i učitelj istine, posebice da je bio mesija. Pilat ga je osudio na kaznu križa zahvaljujući zavjeri, prijavi i optužbama najodgovornijih ljudi židovske zajednice.

²⁴ Tako Bab. Tal., *Sanh.*, 43^a; 107^b; *Sota* 47^a; usp. Mt 27,63 (»varalica«); Iv 7,12 (»zavodi narod«); Justin, *Dialogus cum Tryphone Judaeo*, 69; 108, PG VI, J.P. Migne, Paris 1884, stup. 635–639; 726s; Origen, *Contra Celsum*, I, 28, PG XI, J.P. Migne, Paris 1857, stup. 714.

Tužba što su je podnijeli protiv Isusa i zločin koji su mu predbacivali bili su tako ishitreni i svagdanji da se ne mogu nazvati optužbom i krivičnim djelom u pravom smislu riječi. Isusa su krivili i teretili da je svojatao mesijansko poslanje, da se pravi Mesijom. Otuda pitanje velikog svećenika: »Zaklinjem te živim Bogom da nam rekneš jesi li ti Mesija, Sin Božji?« (Mt 26,63; usp. Mk 14,61; Lk 22,67.70), na što je Isus uzvratio potvrdnim odgovorom. Međutim, to nije bio zločin, barem ne teški, u očima Židova. Mesijansko svojatanje, pa ni ono izričito pred Velikim vijećem, nije bio zločin koji bi prema Mojsijevu zakonu zasluživao smrt.

Po svemu sudeći, kako to rezultira iz novozavjetnih spisa, Isus osobno nije izravno prekršio Mojsijev zakon. Istina, on je tumačio zakon drugačije i s autoritetom, uz to predlagao tumačenja drugačija od onih uhodanih izlaganja farizeja. K svemu tome, Isus se družio s grešnicima te štiti prekršitelje zakona. Radi svega toga smatrali su ga Belzebulovim slugom (Mk 3,22) i sumnjičili da djeluje pomoću čudesnih zlih sila (6,14). Međutim, iako se njegov nauk nije poklapao s naukom krajnje savjesnih i sitničavih farizeja, ipak to ne znači da je on dokidao Zakon, a još manje da je za svoje slobodoumno teološko misli-laštvo zaslužio smrt.

Kada im nije pošlo za rukom osuditi ga za mesijansko svojatanje i navodno kršenje Zakona, zaigrali su na kartu hule, tako da su ga naposljetku proglasili krivim za bogohulu, prema Mojsijevu zakonu: »Ne huli Boga« (Izl 22,27; Lev 24,15s; Br 15,30s). Međutim, ta optužba i osuda na smrt zbog hule na Boga dolazi u konflikt sa židovskim zakonodavstvom prikupljenim u poznatoj Mišni. Napose nas ovdje zanima traktat *Sanhedrin* koji raspravlja o sudovima i sudskom postupku, s posebnim osvrtom na krivično pravo, o sudskoj nadležnosti, saslušanju svjedoka, objavi presude i izvršenju smrtnih presuda. U *Sanh*, 7,5 se izričito veli da hulitelj nije kriv, pa tako ni kažnjiv, ako nije posve jasno izgovorio ime Jahvino.²⁵ Isus nije izgovorio hulu, jer nije izgovorio jasno sveto ime, a to hoće reći da je smrtna kazna, koju su mu dodijelili, protuzakonita i neosnovana.²⁶

Prema Mojsijevu zakonu (Lev 24,16) i kasnijem židovskom zakonu (*Sanh*, 7,4) bogohulniku je propisana kazna kamenovanja. Ipak, članovi Sinedrija, koji su osudili Isusa na smrt zbog hule, ne poduzimaju ništa da se kazna odmah izvrši, kako je to nalagao njihov propis (*Sanh*, 11,4), zakon koji se, po svojoj prilici, primjenjivao u Isusovo vrijeme (usp. Dj 7,57s). Naprotiv, sutradan rano ujutro Veliko je vijeće održalo drugo vijećanje i prosljedilo kao da se ništa nije dogodilo prethodne noći. Rezultat toga novog zasjedanja je slanje Isusa k Pilatu da mu on sudi. To što je nerazumljivo iz evanđelja, napose iz Markova izvještaja, jest to zašto je Isus trebao biti upućen na suđenje pred Pilata, ako ga je židovski vrhovni sud već sudio i osudio? Povrh suđenja, nejasno je dakle

²⁵ Bab. Tal. je još jasniji i precizniji kada veli da optuženi nije kriv ako je samo napola izgovorio sveto ime, tj. dva od četiri konsonanta tetragrama Božjeg imena (JHVH), ili sporedne oblike toga svetog imena kao što su Jahu, Jeho, Jo, Jah, Jao, Ja itd. (*Sanh.*, 60^a).

²⁶ »Prema židovskim shvaćanjima nemoguće je vidjeti bogohuljenje u tome da netko rekne da je on Krist, Sin Božji«, J. Wellhausen, *Das Evangelium Marci*, Berlin 1903, str. 132. Stoga je, čini nam se, pitanje velikog svećenika o božanskom sinovstvu Isusovu s povijesnog aspekta nevjerojatno, jer »Sin Božji« nije bio mesijanski naslov kod Židova. Osim toga, židovstvo nije nikada progonilo nekoga zato što se nazivao Mesijom.

i sâmo izvršenje kazne. Isus je trebao biti najprije kamenovan (*Sanh*, 7,4), a onda susljedno tome obješen na drvo (*Sanh*, 6,4; usp. Pnz 21,22s). Na Isusu je primjenjen rimski način pogubljenja i to na izričit zahtjev Židova Mt 27,22; Mk 15,13; Lk 23,21.23; Iv 19,6.15; usp. Dj 2,36; 5,30).

Da je čitav proces bio ishitrena stvar i puka formalnost pokazuje i prizor lažnih svjedoka, čije je ispitivanje odveć površno i smiješno, te baca još veću ljagu na židovski Sinedrij. Riječ je o pravim svjedocima koji su lažno svjedočili, a ne o svjedocima koji su nastupili kao lažni svjedoci. Gledano s povijesnog aspekta, možemo odmah zamijetiti i kazati da su lažni svjedoci imali dosta vremena na raspolaganju i da su se mogli lako dogovoriti unaprijed o onome što su imali kazati, kako bi se njihova svjedočanstva složila. Scena o dvojici lažnih svjedoka govori više nego išta drugo u prilog da je čitava stvar montirana i da je rezultat suđenja utvrđen više manje od samoga početka. S jedne strane je vidljivo nastojanje vijećnika da se opslužuje doslovno pravno načelo o dvojici svjedoka i o njihovu suglasju odnosno protuslovlju. Prema Br 35,30b: »Nitko se ne može smrću kazniti na dokaz samo jednoga svjedoka«, odnosno Pn 17,6: »Na smrt osuđeni neka se pogubi na iskaz dvojice ili trojice svjedoka. Na riječ jednoga svjedoka ne smije se pogubiti«. Upravo ta primjena zakona o dvojici svjedoka dobiva ironičan ton tim više što su na raspolaganju lažni svjedoci, uz to brojniji nego što su bili zakonski zahtjevi.²⁷ Naime, znali su i židovski suci i lažni svjedoci što su nastupili, a također i mi znamo iz Mišnina traktata *Makot* 1,4.5, koji sadrži sudske rasprave i kaznene postupke, osobito govori o kažnjavanju lažnih svjedoka, da su lažni svjedoci mogli biti osuđeni na smrt zbog njihova lažnog svjedočanja. Isto tako su znali da su svjedočanstva nevažna i da se ne može izreći smrtna kazna ukoliko se iskazi ne slažu, a to je upravo bio slučaj u Isusovu suđenju (usp. Mk 14,56.59).

3.4.2. Isus pred rimskim sudom. Novo suđenje ili formalna ratifikacija presude Sinedrija?

»Čuli ste hulu (pogrdio je Boga). Što vam se čini?« (Mk 14,63s; usp. Mt 26,65s). S tim pitanjem veliki svećenik Kaifa, u svojstvu predsjedatelja suda, pošto je ispitao i preslušao svjedoke, poziva nazočne vijećnike-suce da se izjase i izreknu svoje mišljenje, kako bi zaključili sudsku raspravu i donijeli konačnu presudu. Odgovor sabornika je jednoglasan i jasan: »Zasluzio je smrt« (Mk 14,64; Mt 26,66). S tim riječima završilo je noćno zasjedanje Velikog

²⁷ Presuda u kriminalnim procesima zahtijevala je iskaz barem dvojice svjedoka. Osuda na smrt, bez svjedočenja prekršaja što zasluuje smrt od strane barem dvije osobe, nije bila moguća. Svjedoci su ispitivani zasebno (*Sanh.*, 3,6), a svakome je bilo upravljeno sedam pitanja: »U kojem tjednu godine? Koje godine? Kojega mjeseca? Kojega datuma u mjesecu? Kojega dana? U koji sat? Na kojemu mjestu?« (*Sanh*, 5,1). Ako bi jedan od svjedoka odgovorio da ne zna, njihovo svjedočanstvo je bilo nevažeće. Također je njihovo svjedočanstvo nevaljalo ako bi jedan proturječio drugome, bilo to za vrijeme istrage ili za vrijeme unakrsnog ispitivanja (*Sanh*, 5,2).

U hagdskom midrašu *Tanhuma* 126^a, čije je izlaganje Biblije radije propovjedničkog obilježja, nalazimo slijedeću proceduru. Najprije dva ili tri ugledna suca izidu da ispitaju svjedoke. Zatim, kada se vrate, poslije ispitivanja svjedoka, predsjednik suda se obraća nazočnim sucima s pitanjem: Hoćete li kazati vaše mišljenje? Na to oni odgovore: Na život ili na smrt.

vijeća (prema Mateju i Marku prvo zasjedanje), vjerojatno i tzv. židovsko suđenje Isusu. Obično se misli da su Kaifino pitanje i gotovi, nabusiti odgovor sinedrijskih otaca sažetak porotne presude, pravorijek koji je židovski vrhovni sud u Jeruzalemu izrekao nad Isusom zbog navodne hule. Zanimljivo je da se to, prema Marku i Mateju, dogodilo na prvome zasjedanju, tj. noću. Odatle problem. Ako je sudska rasprava završena i presuda donesena na prvoj sjednici Velikoga vijeća, u tom slučaju je nerazumljivo njegovo ponovno sazivanje i zasjedanje, što hoće reći tek par sati nakon prvoga. O toj novoj sjednici Sinedrija Marko nas izvještava na veoma sažet način: »Već u rano jutro glavari svećenički sa starješinama i književnicima – cijelo Veliko vijeće – održaše vijećanje te Isusa svežaše, odvedoše i predadoše Pilatu« (15,1).

Iako Matejev izvještaj s prve sjednice završava identično kao i Markov, ipak Matej pretpostavlja da je osuda na smrt zaključena na jutarnjem zasjedanju, o kojemu nas informira također u veoma kratkim crtama: »Kad jutro svanu, svi glavari svećenički i starješine narodne održe vijećanje protiv Isusa da ga ubiju. Potom ga svežu, odvedu i predadu upravitelju Pilatu« (27,1–2).

Luka, kao što smo kazali, ne spominje noćno zasjedanje Sinedrija, ali donosi zabilježbu o jednoj jedinjoj sjednici, onoj jutarnjoj: »Čim osvanu dan, sastade se starješinski zbor naroda, glavari svećenički i književnici te izvedoše Isusa pred Veliko vijeće« (22,66). U tom Lukinu raportu nije izričito rečeno da je židovski Sinedrij donio presudu protiv Isusa, nego je podrazumijeva: »Čemu nam još treba svjedočanstvo? – zaključise. – Ta, sami smo čuli iz njegovih usta.« (22,71).

Ivan također govori o noćnom ispitivanju, najprije pred Anom a onda pred Kaifom, ali ne pred Sinedrijem. Ivan je prema tome još neodređeniji, jer svoj izvještaj iz židovske sudnice svodi na najmanju moguću mjeru u obliku kratke vijesti da je Isus svezan odveden najprije k Ani (18,13) a »tada ga Ana još posla svezana velikom svećeniku Kaifi« (18,24).

Problem koji se odnosi na drugo zasjedanje Sinedrija i predmet o kojem se raspravljalo na drugoj sjednici možemo riješiti novom pretpostavkom, i to na sljedeći način. Isusovo deklariranje i izjavljivanje je zacijelo bilo odveć radikalno teološki gledano za onodobni židovski mentalitet. U odnosu na židovski zakon njegovo je naučavanje moglo biti pogubno, dok je njegov nauk, politički gledano, bio bezopasan. Židovi su vjerojatno bili svjesni toga da će jedna takva presuda zbog nekakve hule značiti vrlo malo ili skoro ništa za rimskoga vrhovnog suca u Judeji, namjesnika Pilata. Je li to bio povod da se Sinedrij još jednom sastane kako bi dopunio optužbu odnosno dogovorio novu, prije nego izruče Isusa Pilatu? O tome ne znamo i ne možemo reći ništa pouzdano. Za sada možemo kazati samo kao veoma vjerojatno i zaista moguće da je na onome jutarnjem zasjedanju sročena nova optužba, koja je ne samo razložnija, priličnija i valjanija rimskoj vlasti nego, kao što će suđenje pokazati, efikasnija u svojoj konačnici. Obrazac te nove optužbe, što su je prišili Isusu židovski suci, formuliran je na vješt i precizan način: on se ruti i organizira pobunu protiv Rima, praveći se židovskim kraljem. Da se radilo o dobro smišljenoj i efikasnoj optužbi, dokazao je ishod suđenja pred rimskom vlašću. Za taj njegov politički grijeh zavjere i izdaje, što su mu ga naprtili židovski glavari podržani od nahuškane i zavedene svjetine, rimski sudac Pilat je urotniku dodijelio križ. Evanđelisti izričito vele i naglašuju da su Isusovo razapinjanje tražili isključivo Židovi.

Svejedno to preučešenje teološkog spora oko isticanja prava na mesijanstvo odnosno oko pitanja bogohuljenja u politički kazus, možemo razložiti i drugačije. Umjesto da govorimo o susljednoj nadopuni već izrečene presude ili posvemašnom izvrtanju optužbe na drugom zasjedanju Sinedrija, možda bi bilo bolje kazati, naravno u smislu pretpostavke koju treba provjeriti i dokazati, da je židovsko Veliko vijeće osudilo Isusa upravo zbog te navodne političke nepodobnosti i konspiracije protiv Rima.

Da je ta mogućnost prihvatljiva, možemo se uvjeriti iz više predznaka. Prvo, ako pođemo od konstatacije da mesijanske pretenzije nisu bile krivično-pravno kažnjive po židovskome onodobnom pravosuđu, što hoće reći da su bile nedovoljan razlog u korist izricanja najteže kazne. Zatim, ako imamo na umu da vijećnici nisu mogli dokazati Isusu niti jedan prekršaj protiv Tore, unatoč traženju lažnih svjedoka, čija svjedočanstva ne bijahu složna. Ponajprije, nisu ga mogli okriviti za teški grijeh protiv Zakona, budući da ga Isus nije kršio ni dokidao, nego samo drugačije tumačio. Najposlije, grijeh bogohule, koji su mu predbacivali, nije mogao biti okvalificiran i tretiran kao teški sudski predmet što zaslužuje smrtnu presudu, budući da Isus nije izričito pogrdio Boga, tj. nije jasno ili cjelovito izgovorio sveto ime, kako je propisivao zakon. Već iz ovih indicija proistječe velika vjerojatnost da je Sinedrij već na prvoj sjednici razmatrao Isusovo političko nedjelo i izmišljenu konjuraciju protiv Rima, te ga zbog toga i osudio na smrt.

Kod Ivana imamo o tome više nego predznak koji nas upućuje na tu plauzibilnu pretpostavku. Štoviše, imamo pravi podatak. Doznajemo od Ivana, 12,18-27, da se Sinedrij bojao da bi Isus mogao izazvati i pokrenuti općenarodni pokret i ustanak, a to onda znači i odmazdu Rimljana: »Ako ga pustimo da tako nastavi, svi će vjerovati u nj, pa će doći Rimljani te nam uništiti hram i narod« (12,28).

Povrh svega toga, osnova za našu sumnju da je Sinedrij osudio Isusa zbog hule, a da je izišao pred rimski sud s posve drugom optužbom, je upravo ta velika neskladnost i apsurdnost u suđenju koje se odigralo u dvije sudnice i u vremenu od par sati. Naime, bila bi najveća besmislica da je, recimo, Veliko vijeće osudilo Isusa na smrt zbog hule ili bilo kojega drugog prekršaja protiv židovskog zakona, a onda odmah potom, dolazeći u sudnicu rimskog upravitelja, zaniijekalo ili prešutjelo rezultate vlastite istrage i konačnu presudu. Međutim, evanđelisti u svojim priopćenjima iz rimske sudnice donose činjenicu da su židovske starješine, u trenutku kad se Isus pojavio pred Pilatom i za vrijeme čitavoga tzv. Rimskog suđenja, posve zaboravili na optužbu hule radi koje su mu izrekli najtežu kaznu. Rimsko suđenje je tako započelo kao da se prije toga ništa nije dogodilo. Prešućujući suđenje i izrečenu presudu od strane Sinedrija, Židovi dovode Isusa pred Pilata s posve novom optužbom. Podnoseći prijavu protiv njega, predstavljaju ga rimskome sudu kao političkog pobunjenika i veoma opasnog konspiratora protiv Rima.

Prije nego zaključimo našu raščlambu, recimo još i ovo. Nije li to sve skupa čudno da Isusu sude dva suda, najprije židovski a onda rimski? Nije li još čudnije da ta dva spomenuta suda sude i izriču presude neovisno jedan od drugoga i bez ikakve suradnje i izmjene zaključaka i mišljenja? Kako je moguće da Sinedrij sudi i osudi Isusa bez prethodnog odobrenja i ovlaštenja veće instance, tj. rimske vlasti, kojoj je on bio potčinjen? Ako je rimska uprava zadržala kontrolu nad kriminalnom jurisdikcijom i jedina imala izvršnu vlast,

nije li onda prava besmislica da Sinedrij upriličuje suđenje te bez upraviteljeva znanja i ravnanja bezrazložno osudi Isusa na smrt?

Pretpostavljajući da je židovsko Veliko vijeće bilo ovlašteno raspravljati teške slučajeve i izricati najteže kazne, svejedno bez vrhovne izvršne vlasti da pogubi na smrt osuđenog, postavlja se onda pitanje: čemu rimsko suđenje pred Pilatom? Zašto je upriličeno novo suđenje, ako je Sinedrij već donio konačnu presudu? Može li se zapravo govoriti o novome suđenju ili je riječ o ratifikaciji izrečene osude od strane Sinedrija? Iz prizora Isus pred Pilatom, koji nam prezentiraju evanđelisti, čini nam se da je riječ o pravom procesu, a ne o formalnoj ratifikaciji odluke židovskoga suda.

4. Zaključne procjene i napomene

U okviru našega članka ne možemo prikazati i obraditi sve vidike ovoga veoma složenog problema. Preostalo je još mnogo toga da se kaže. Nadajući se povratku i ponovnom osvrtu na načetu temu, zaključit ćemo našu raščlambu kako slijedi. Nesklapnosti u Isusovu procesu koje smo spomenuli, a ima ih još, ne mogu se previdjeti niti ukloniti jer postoje. Međutim, čini nam se da se mogu dosta dobro osvijetliti i protumačiti predlažući i usvajajući poneku odobrivu pretpostavku. Jedna od tih pretpostavki, koju smo promicali tijekom našega prikaza i koja nam se čini dosta prihvatljivom, jest teza o umiješanosti i dobroj suradnji rimskih vlasti u eliminaciji Isusa. Polazimo od podataka o položaju mjesnih sudova u drugim rimskim provincijama. Činjenica je da su Rimljani tolerirali te sudove, iako su im ograničili vlast. Stoga je više nego vjerojatno da je rimska administracija priznala Sinedrij, pa čak da ga je ovlastila i posebnim ovlaštenjima da raspravlja teške slučajeve i donosi konačne odluke. Budući da je upravitelj pridržao za sebe vrhovnu izvršnu vlast u toj kriminalnoj jurisdikciji, Sinedrij nije mogao izvršavati smrtne presude. Kratkoća trajanja procesa napućuje ideju o sporazumu i suradnji dviju strana u čitavom događaju i sporu, počevši od trenutka kada se rodila zamisao o Isusovu uklanjanju. Da nije bilo ranijeg dogovaranja, usuglašavanja i zajedničkog pripremanja sudske rasprave, suđenje se sigurno ne bi odigralo filmskom brzinom. Prvi indiciji te nagodbe zamjetljivi su već u trenutku Isusova uhićenja. Uhićenje je vjerojatno ugovoreno zajednički jer, kako se čini, u Getsemaniju su uz židovsko redarstvo nazočni i rimski legionari. Bez rimske upletenosti u slučaj ne bismo mogli shvatiti Pilata i njegovu naglu odluku. Po svemu sudeći su osuda na smrt i razapinjanje uglavljene još prije uhićenja i suđenja. S druge strane, suđenja o kojima imamo izvještaje su bila nešto nevažno, organizirana i održana samo *pro forma*.

Naša pretpostavka postaje još uvjerljivijom i prihvatljivijom kada znamo da je rimski sud bio iznad židovskoga Sinedrija, da su rimski suci bili neovisni i da nisu morali suditi na osnovu zaključaka židovskoga Velikog vijeća i iskaza kojekakvih svjedoka, nego prema rimskome pravu i zakonu. Budući da su imali odriježene ruke, još manje su bili obvezni izreći smrtnu kaznu samo zato jer su je predlagali židovske starješine i izvikivala svjetina. Valjda je rimski zakon vrijedio za čitavo carstvo, a pravosuđe bilo poštovano i primjenjivano također u Judeji. Bez toga presumptivnog sporazuma i bogate uzajamne suradnje dviju strana, stvari bi se odvijale i odigrale posve drugačije, rimski bi sud sudio prema svome pravosuđu te donio presudu, ne na osnovu onog što je

drugi dokazao, nego prije svega prema onome što su njegovi suci dokazali i prema zakonom određenom postupku. Valjda i okupatorskoj vlasti, kako mu drago da se ona zvala – rimska ili neka druga, nije bilo svejedno osloboditi ili osuditi na smrt nevinu osobu. Ako Pilatu Isus zaista nije smetao, ne vidimo razloga, zašto ga je morao razapeti, i to samo zato jer su Židovi tako htjeli i tražili. Nerealno je i nerazložito da se Pilat, poslije trostruke izjave o Isusovoj nedužnosti, pokori Židovima i osudi Isusa na smrt, on koji je bio vrhovni sudac, vrhovna vlast i strahovladar. Upravo tu naša pretpostavka dobiva na plauzibilnosti. Ako rimska vlast nije imala nikakvog interesa i nije bila umiješana u Isusovo eliminiranje onda nije jasno zašto su rimski suci postupili protuzakonito te na tako bezočan način izigrali rimski zakon i pravni poredak. Ponačajše je teško vjerovati na голу riječ i uzeti za gotovo podatak da je Pilat bezrazložno, na laku ruku i protiv vlastitoga uvjerenja predao Isusa na razapinjanje.

S druge strane, umjesto da mudrijašimo i podozrivo govorimo o neupućenosti rimskoga suca u pravnom području i Pilatovu kvazi šarlatanskom postupanju s pravosuđem, kudikamo je bolje naputiti mogućnost, i to kao veoma vjerojatnu, da je rimska vlast bila upoznata s cijelom aferom Isusova uklanjanja, da je surađivala od samoga početka zavjere, te sudjelovala u uhićenju, odobrila židovsku istragu i suđenje, najposlije, u svojstvu vrhovne izvršne vlasti, blagoslovila njihovu presudu. Sve to, naravno, uz susljedno dužno službeno distanciranje i skidanje odgovornosti sa sebe radi očuvanja dostojanstva. Židovi su krivi za sve jer su tako htjeli i tražili. A mi, vrhovna vlast, čijem se sudu svi podvrgavaju, i koji možemo ustanoviti i ukinuti svaki zakon, peremo ruke i skidamo s nas svaku odgovornost. Ovome su dobrono doprinijeli novozavjetni pisci koji, iz apologetskih razloga i konkretne političke situacije u kojoj su se nalazili malobrojni kršćani, pažljivo pregledaše svoja priopćenja te prikrše prugama sve ono što je moglo pogoršati njihov i onako teški položaj pod rimskom vlašću. Radi toga je rimski udio u Isusovu suđenju, prema evanđelistima, skoro neuočljiv; naravno, na uštrb židovske strane, čime je utvrđivanje krivnje rimske vlasti otežčano.

SOMMARIO

Ale narrazioni degli evangelisti sul processo di Gesù davanti al tribunale ebraico e dinanzi al tribunale romano sono connesse molte questioni storiche, come anche diverse irregolarità giuridiche e trasgressioni dell'ordine processuale giudaico e romano. Partendo dalle informazioni neotestamentarie sul processo che sono, secondo l'autore, un po' accomodate per motivi apologetici e per non aggravare la difficile situazione dei cristiani, l'autore avanza l'ipotesi della cooperazione e della partecipazione delle autorità romane nell'eliminazione di Gesù fin dai primi inizi della congiura contro di lui. Ecco alcune prove che l'autore cercò di produrre:

– A parte le note ostilità dei Giudei nei confronti di Gesù, anche i Romani avevano i loro motivi. Nessun regime occupatore tollera il comparire di capi religiosi o politici e raduni pubblici.

– Sembra che alla cattura di Gesù, insieme alla polizia del tempio, abbiano partecipato anche i soldati romani.

– Il Gran Consiglio e le autorità romane erano convinte a priori della colpevolezza dell'accusato ed erano già d'accordo sull'esito che il processo doveva poi avere.

– Anche se le decisioni del Sinedrio avevano forza di legge, riconosciuta dai Romani, in tutto il territorio giudaico, tuttavia l'esecuzione della pena capitale, che il Sinedrio poteva sentenziare, era riservata al potere romano. Anche per la pura ratifica della condanna le autorità romane dovevano essere anticipatamente informate.

– Siccome il Sinedrio non poteva emettere una sentenza di morte a causa di un motivo legale (rivendicazione di Messia, semi-blasfemia), Gesù venne condannato a causa della sua pretesa regalità come delinquente politico. E' verosimile che l'intesa tra le due parti sia stata accordata su questo punto.

– La rapidità con la quale il processo capitale venne tenuto e la sentenza fu emessa, inoltre la prontezza di Pilato di eseguire la condanna, contrariamente alla sua convinzione personale e all'ordinamento procedurale dei tribunali romani in vigore al tempo di Gesù.